

ПРО ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ СЕЛА СИВОРОГИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

ФАЙФУРА В.

Західноукраїнський національний університет

У статті розглянуто підходи до пояснення назви села Сивороги Хмельницької області. На основі літературних джерел вивчено варіації назви села за період його існування, місцеві легенди та перекази, погляди краєзнавців та лінгвістів щодо походження назви села, запропоновано власне розуміння його виникнення і закріплення за цим населеним пунктом.

Ключові слова: назва, село, сивий, ріг, легенда, переказ.

Найдавнішою відомою писемною згадкою про існування цього поселення є поборовий реєстр 1563-1564 років [4]. Сивороги належали тоді барському старості Марцину Гербурту і були доволі великим селом.

Документальних даних про заснування села і походження його назви, на жаль, не існує. А, з іншого боку, це хороша нагода відшукати архівні документи, поринути в глибину століть і зробити, нехай зовсім невелике, але вкрай важливе для маленької сиворогівської громади, відкриття. І кожен з нас може долучитися до цього.

Отож бо вернімося до нашого села і спробуємо поміркувати звідки взялася така начебто проста, і, в той же час, дивна назва. І крізь призму легенд, спогадів і практики утворення ойконімів (ойконім – назви населених пунктів) відшукати найобґрунтованіший варіант назви Сивороги. У кожного може бути своя думка з цього питання. Ми ж, вивчивши наявні матеріали, пропонуємо власне бачення. Але спочатку розглянемо вже існуючі версії.

Предки з далеких країв... Один зі стендів Сиворогівського сільського музею народознавства (у назвах можу бути не точний – поправте) інформував про заснування села переселенцями з Придністровського Пониззя. Начебто їхнє село Бобрів спустошили татари, а вцілілі його жителі мігрували на північ, де й заснували Велику Побійну й Малу Побіянку. Якась частина цих переселенців знайшла природний прихисток між скелястими відрогами стінок яру й осіла в тому місці біля потужного джерела й струмка, що впадає в річку Білу. Так почалися Сивороги і сталося це у 1530 році.

Ця легенда переказана детально Людмилою Веселою статті «Сивороги», яку опублікувала газета «Дунаєвецький вісник» [1].

Стосовно цієї версії походження села є кілька думок.

1. Невідомими залишаються першоджерела, звідки почерпнуто ці дані.

2. Такий розвиток подій не пояснює назви села, а також і заснування. Справа в тому, що в основі назви Бобрів лежить власне ім'я – Бобер, Бобр з суфіксом присвоєння «-ів» (саме так, бо у простолюдинів того часу імена походили радше на клички, а не на ті імена, до яких ми звикли: Святослави, Ярославів і Олеги з Ольгами – це було у знаті і вельмож). Села з такими чи подібними назвами дуже поширені (починаючи від найбільшого населеного пункту в Україні – «Кий» + «-ів», закінчуючи сусідами, невеликими поселеннями – Тимків, Отроків, Глібів, Чаньків, Мукарів Пільний і Підлісний, а ще величезна кількість сіл з назвами Козлів, Заміхів, Грабів тощо).

3. Тому виникає питання: «Чому жителі села, прийшовши на нову місцину, не перенесли старої назви для нового поселення?». Воно могло бути з приставкою «Новий» (таж таки Нова Ушиця) або суфіксами «-івка» (Каткринівка, Кужелівка), або «-івці» (Іванківці, Мушкунці, Кружківці).

4. Це доволі суперечить загальній практиці, тому що переселення на нову місцину не було чимось особливим. Для цього не потрібно було й татар і їхніх набігів. При чисельному розростанні родин і сімей частина їх нащадків покидала поселення і освоювала нові території, при цьому зберігаючи родову приналежність.

5. Тому видається переконливішим той факт, що до моменту переселення село з назвою Сивороги на теперішньому місці вже існувало, а жителі невідомого Боброва могли лише поповнити місцеву громаду.

Розмаїття назв у плині часу. У польських документах XVI-XVIII століть назва села подається неоднаково – **Seworohi, Sevorohi, Seworohy, Siworogi, Seurogi, Siworogi alias Lawryszowka*** (лат. *alias* – в інший час, в іншому місці, в іншому випадку). Останній варіант свідчить про те, що в кінці XVI ст. село носило подвійну назву, мабуть, похідну від прізвища його нового власника. Цей факт зафіксувала Кам'янецька земська книга 1599 року [3]. Нинішній писемний варіант «Сивороги» закріпився у 1805 році. А от чому Lawryszowka, то це – предмет окремого дослідження.

*За даними Кам'янецьких земських книг 1604 і 1617 років, таку ж назву (Лавришівка) носило село Побійна (Lawryszowka seu alia cognomina Pobojna), тепер – Велика Побійна [Крикун М. Кількість і структура поселень Подільського воєводства в першій половині XVII століття // Подільське воєводство у XV-XVII століттях: Статті і матеріали. – Львів: Наукове товариство імені Шевченка, Українознавча наукова бібліотека НТШ, 2014. – Число 80. – С. 155-230.]

Варіанти назви села Сивороги в польських документах XVI-XVIII століть

Варіант назви	Джерело	Посилання
Seworohi	Список приватних сіл Подільського воєводства згідно поборового реєстру 1563-1564 рр., де зафіксовано православні храми	Михайловський В. М. Православні парафії Подільського воєводства за матеріалами поборових реєстрів 1560-х рр. // Український історичний журнал. – 2012. – № 6. – С. 130-144.
Sevorohi	Список сіл Подільського воєводства згідно поборового реєстру 1565-1566 рр., де зафіксовано православні храми	Михайловський В. М. Православні парафії Подільського воєводства за матеріалами поборових реєстрів 1560-х рр. // Український історичний журнал. – 2012. – № 6. – С. 130-144.
Seworohy	1. Поборові реєстри 1565, 1569, 1578 рр. 2. Кам'янецькі земські книги 1604, 1617 рр.	Крикун М. Кількість і структура поселень Подільського воєводства в першій половині XVII століття // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Т. 243. Праці історично-філософської секції. – Львів, 2002. – С. 374-521.
Siworohy	1. Подимні реєстри 1629, 1650, 1661, 1667 рр. 2. Комісарський реєстр 1678 р.	Крикун М. Кількість і структура поселень Подільського воєводства в першій половині XVII століття // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Т. 243. Праці історично-філософської секції. – Львів, 2002. – С. 374-521.
Siworogi	1787 р.	Торчинська Н. М., Торчинський М. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області. – Хмельницький: Авіст, 2008. – 548 с.
Siworogi alias Lawryszowka	Кам'янецька земська книга 1599 р.	Крикун М. Кількість і структура поселень Подільського воєводства в першій половині XVII століття // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Т. 243. Праці історично-філософської секції. – Львів, 2002. – С. 374-521.
Seurogi	Реєстр 1565 р.	Білий О.П., Білий П.А. Миньковеччина: Історичний нарис. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2004. – 160 с.

Неймовірно! В основі санскрит? Необхідно згадати спроби окремих авторів відшукати в назві нашого села індоєвропейські корені. Пояснення на цій основі доволі сумнівне, але й як будь яке має право на існування. Тому упустити його і не розглянути ми не маємо права [2].

Так Й. Осецький, Б. Осецький і В. Осецький, застосувавши метод топонімічних трикутників, припустили два варіанти назви села Сивороги. Згідно з першим, місцевість, де розташоване село, має характерні географічні особливості – глибокий яр з крутими схилами, наявність природних печер, потужне джерело, а, відтак, ойконім Сивороги виник через поєднання трьох індоєвропейських термінів: *aasá* (поблизу, ось), *вавр́а* (печера) і *кха* (джерело). Другий варіант не менш складний і стосується ще доісторичних часів. Тоді на території Дунаєвеччини проживали племена землеробів і скотарів у поєднанні з неолітичним тваринництвом. Найважче було

одомашнити диких свиней. В Дунаєвському районі тільки на території двох сіл виявлено сліди існування стародавніх мікрорайонів свинарів - Варварівка і Сивороги. Звідси й назва, на думку Осецьких, – *су-варааха* – найкращі кабани.

Проте такі філологічні конструкції видаються штучними, далекими від істини і притягнутими «за вуха».

Місцеві легенди та перекази. Згідно з давніми місцевими переказами, в яру, у верхів'ях Білої нібито існував колись величезний камінь, який розділявся на два відроги у вигляді букви «V». Він тягнувся через річку до побіянської збочі. Оскільки камені мали сірий колір і нагадували роги, то й село назвали Сиворогами.

Професор В. С. Прокопчук виводить назву села від річки Білої, яка мала два русла, схожих на роги. Здалеку річка видавалася сивою. За іншою версією автора, на схилі, де й нині діючий кам'яний кар'єр, була сіра (чи сива) гора. [7].

Посилаються на працю В. С. Прокопчука в трактуванні назви села Б. Й. Осецький та Й. П. Осецький. Вони звертають увагу на географічні ознаки цієї місцевості – глибокий яр, високий кам'яний обрив сірого (сивого) кольору, наявність кількох природних печер, в одній з яких могли заховатися від негоди одночасно більше десяти запряжених кіньми чи волами підвод. Також тут протікає річка Біла, утворена двома струмками, які в місці злиття начебто схожі з рогами на голові вола чи корови [5].

Але стосовно такого пояснення виникають певні сумніви. Спробуємо пояснити.

По перше, мова йде не про місцину, де виникли Сивороги. Сивороги починалися не там. Там, де локалізовані роги, верхів'я Білої, сиві струмки і каменоломня – це Ластенія. Населений пункт, який виник згодом, коли Сивороги вже існували.

По друге, уявімо печеру чи гору, в якій могли заховатися десяток запряжених підвод. І подумаємо: «А куди дівся такий, за місцевими мірками, «Еверест»? Такі масштаби видобутку каменю не залишилися б безслідними і обов'язково б знайшлися документальні свідчення.

Ще на версії походження назви села можна наштовхнутися на безмежних просторах Фейсбуку. Так Т. Савка написала (*цитування дослівне з дотриманням пунктуації*): «Знаю дві історії про походження назви села: 1. На Ластенії, де бере початок р. Біла, русло утворює візерунок сивих ріг... 2. Колись сюди приїхав пан на великих сиворогих волах.... заснував село, і звідти пішла назва.... Є ще версії, але я вже не пам'ятаю».

Знову ж таки, Ластенія виникла пізніше як присілок Сиворіг.

Наша версія походження назви села.

Її зміст розкриваємо у наступних положеннях.

1. Первинна і сучасна форми назви села мають лише часткову спільність.
2. Доказом цього є первинність (у яру) і вторинність (над яром) географічного місцезорозташування.

3. Сама назва без сумніву двокоренева – «сив(о)» + «рі(о)г(и)».

4. Не існує труднощів трактування другого складника назви, оскільки він дуже часто зустрічається у народній топоніміці і в наших умовах відповідає географічному тлумаченню. «Ріг» – це урочище з одним природним комплексом, ландшафтом, яке вдається нерівною межею в інший природний комплекс: лісове урочище – в степове, степове – в ліс [6].

5. Назви села стосується лише та частина рівнинного язика, яка безпосередньо прилягала до території первинної забудови у районі ярових джерел, там де капличка. Сиворогівська сторона яру (північна) на відміну від побіянської сильно розчленована ярками другого порядку, які глибоко вдаються у південну частину рівнини, на території якої знаходиться сучасне село. У сиворогівську збіч яру глибоко вклинюються язика рівнини. Якщо стати на побіянській стороні, а ще краще біля річки, то вони ніби нависають над яром. Саме цим рогам, які нерівною межею вдаються в яр, можливо, й зобов'язане своєю назвою село. Цих великих рогів декілька, чим визначена множинність у назві.

5. Що стосується першої половини назви, то, швидше за все, цей топонім зумовлений не кольоровим сприйняттям, а господарською діяльністю і відбиває функціональне призначення освоєних ділянок. Населення села, яке сконцентрувалося у районі безпосереднього доступу до джерел безперебійного водопостачання, було обмежене у доступних площах сільськогосподарських угідь або їх невисокою родючістю в яру.

6. Рівнинні ділянки, що безпосередньо прилягали до поселення і вклинювалися рогами у яр, стали головними оброблюваними площами, на яких сіяли сільськогосподарські культури.

Відповідно за населеним пунктом закріпилася назва, пов'язана з обробітком цих ділянок (польське «siew» означає «посів», «сівба», укр. – «сіяти», «засівати», «сев», «сів»).

7. Первинна назва села могла виглядати як «(за)сіяні роги», «(за)сево + роги», яка потім трансформувалася у легшу для вимови і сприйняття форму «Сєвороги», згодом «Сивороги» як зрозумілішу і таку, що найкраще відповідає правилам місцевого говору щодо побудови власних назв.

8. Потім про функціональне призначення рогів забули, натомість кольорове сприйняття стало звичним.

Тому вважаємо господарську версію походження назви доволі обґрунтованою. Саме вона пояснює функціональне призначення окремих частин села і околиць села і підтверджується єдиним підходом до формування їх за способом освоєння їх територій – Вивуз, Висічка, Зруб, Глиниська.

Але повністю відкидати кольорову трактовку топоніма ми не будемо. Незаліснені роги горанської і протилежної збочі, за якими заховалося первинне поселення, видавалися сивими, сірими (від польського «siwy»), що й могло зробити свій внесок у назву села.

І, крім того, нехай зберігається в пам'яті гарні легенди про давні події, про сиві роги, про повноводне і невгамовне русло Білої. А може вхід до тієї печери просто нами забутий та прихований сивими туманами часу. І нас колись чекає велике відкриття.

Можливо в тій печері скарб,
Який не зміряти возами...
Як благодаті Божий знак –
Любов та злагода між нами.

Література:

1. Весела Л. Сивороги. Дунаєвецький вісник. 2013. № 52. 26 грудня.
2. Ігнатієв І. П. Стародавні екологічні райони на теренах Дунаєвеччини як підсумок неолітичної економічної революції (VI-III тис. до н. е.): системний аналіз. Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій: Збірник науково-краєзнавчих праць. Вип.5. Дунаївці-Кам'янець-Подільський: Видавав. Зволейко Д. Г., 2013. С. 110- 117 с.
3. Крикун М. Кількість і структура поселень Подільського воєводства в першій половині XVII століття. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Т. 243. Праці історично-філософської секції. Львів, 2002. С. 374-521.
4. Михайловський В. М. Православні парафії Подільського воєводства за матеріалами поборових реєстрів 1560-х рр. Український історичний журнал. 2012. № 6. С. 130-144.
5. Осецький Б.Й, Осецький П.Й. Можливості застосування системного методу у дослідженнях етимології архаїчних топонімів. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Філологічні науки. 2010. Вип. 23. С. 162-166.
6. Прокопчук В. С. Топоніми рідного краю. К.: «Рідний край», 1999. 94 с.

Summary:

Vasyl Faifura. ON THE ORIGIN OF THE NAME OF THE VILLAGE OF SYVOROGHY, KHMELNYTSK REGION.

The article examines approaches to explaining the name of the village of Syvorohy, Khmelnytskyi region. On the basis of literary sources, variations of the name of the village during the period of its existence, local legends and traditions, the views of local historians and linguists regarding the origin of the name of the village were studied, and an own understanding of its origin and consolidation in this settlement was offered.

Key words: name, village, gray-haired, horn, legend, retelling.